

Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu

Prof. Dr. Ersan ÖZ

Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
ersanoz@gmail.com

Arş. Gör. Bilal GÖDE

Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
bgode@pau.edu.tr

Özet

Orta gelir tuzağı kavramı literatüre yeni girmiş bir kavram olmakla beraber çok büyük yankı bulmuştur. Ülkelerin gelişim süreçlerinin değerlendirilmesi noktasında önemli bir kriter haline gelmiştir. Çalışmanın amacı öncelikle gelir tuzağının tanımlanarak orta gelir tuzağı özelinde Türkiye'nin durumunun incelenmesidir. Veriler ışığında durum analizi yapılarak çözüme yönelik politika önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gelir Tuzağı, Orta Gelir Tuzağı, Ar-Ge, Türkiye, İnovasyon Politikaları

Middle Income Trap and Turkey's Position

Abstract

Although the concept of middle-income trap is new; it has found great echo in economic literathure. It has become an important criterion at the point of evaluation of the development process of the countries. This studies' purpose is initially describing the middle income trap and examine the Turkey's condition. After analysing the Turkey's condition with the datas, solution proposals is provided.

Key Words: Income Trap, Middle Income Trap, R&D, Turkey, Innovation Policies

JEL Classification Codes: O14, O4, F43

GİRİŞ

Ekonomilerin gelişme evrelerinin ve bu gelişme evrelerinde yaşanan ekonomik olayların belirlenerek analizinin yapılması günümüzde çok önemli bir ekonomik uğraş haline gelmiştir. Özellikle geç gelişen ekonomilerin gelişmiş ekonomilerin tecrübelerinden faydalanarak, gelişmiş ekonomilerin geçmişte yapmış olduğu hataları tekrarlamamaları adına bu analizin önemi büyüktür. Ekonomilerin gelişmişlik düzeylerinin sınıflandırılarak; bu düzeyler arası geçişler için gerekli olan şartların belirlenmesi gelişen ekonomiler açısından yol gösterici bir unsur olacaktır.

Günümüzde hâkim tanımlama olan Dünya Bankası'nın gelir tanımından hareketle gelir grupları tanımlanmakta ve her gruptaki ülkeler incelemeye tabi tutulmaktadır. Mevcut bulunduğu gelir grubunda takılıp kalan veya hızlıca üst gruba geçen ekonomilerin özellikleri incelenerek politika önerileri

oluşturulmaktadır. Bir gelir grubu içerisinde sıkışıp kalan ve üst gelir grubuna geçişi başaramayan ekonomilerin gelir tuzağına düştüğü kabul edilmektedir. Ekonomiler açısından büyük sorun teşkil eden orta gelir tuzağı da; ekonomilerin kişi başına 1,046 – 12,745 dolar seviyesinde sıkışıp kalarak yüksek gelirli ekonomiler seviyesine yükselememesidir.

Çalışmanın ilk kısmında gelir gruplarının tanımı yapılarak ikinci kısımda gelir tuzakları ve orta gelir tuzağı kavramı ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin tarihsel olarak geçirmiş olduğu süreçler de göz önüne alınarak mevcut durumu incelenecektir. Sonuç bölümünde ise Türkiye'nin mevcut durumuna uygun düşen politika önerileri sunulacaktır.

1. Gelir Grupları

Dünya Bankası, ülkeleri gelirleri bakımından: "düşük, düşük orta, yüksek orta ve yüksek gelirli ülkeler" olmak üzere dörde ayırmaktadır. Ölçüye konu olan kişi başına gelir Atlas Metodu ile yerli para cinsinden Gayri Safi Milli Hâsılının dolara çevrilerek kişi başına bölünmesiyle elde edilmektedir (World Bank, 2015a). Dünya Bankası'nın Atlas metoduyla yapmış olduğu hesaplamalara göre 2013 yılı kişi başına GSMH'si 1045 dolar ve altı olan ülkeler "düşük gelirli", 1045 dolar ve 4125 dolar arası "düşük orta gelirli", 4126 dolar ve 12745 dolar arası kişi başı GSMH'ye sahip olan ülkeler "yüksek orta gelirli", 12746 dolar ve üzeri kişi başı GSMH'ye sahip olan ülkeler ise "yüksek gelirli" ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu hesaplamalar bağlamında bakıldığı zaman toplamda 214 ülkeden 75 ülke yüksek gelirli, 55 ülke yüksek orta gelirli, 50 ülke düşük orta gelirli ve 34 ülke de düşük gelirli olarak sınıflandırılmaktadır (World Bank, 2015b).

Tablo 1. Kişi Başına Düşen GSYH'ye Göre Ekonomilerin Sınıflandırılması

Ekonomiler	Kişi Başına Yıllık GSYH
Düşük Gelirli Ekonomiler	1,045 Dolar ve Daha Düşük
Orta Gelirli Ekonomiler	1,046 – 12,745 Dolar Arası
Alt Orta Gelirli Ekonomiler	1,046 – 4125 Dolar Arası
Üst Orta Gelirli Ekonomiler	4126 – 12.275 Dolar Arası
Yüksek Gelirli Ekonomiler	12,276 Dolar ve Üstü

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, Erişim Tarihi: 07.05.2015.

2. Gelir Tuzağı

Gelir tuzağı; bir ekonominin belirli bir gelir düzeyi içerisinde sıkışıp kalması sebebiyle kısır döngüye girmesidir. Bu kısır döngü içerisinde girmeleri sebebiyle uzun süre aynı gelir grubunda kalarak bir üst gelir grubuna geçememektedirler (Karahan ve diğ., 2012:96). Gelir tuzakları, "orta gelir" seviyesinde ortaya çıkabileceği gibi, "düşük gelir" seviyesinde de ortaya çıkabilmektedir. Bir diğer önemli husus ise yüksek gelirli ülkelerin de

gelirlerinde düşüşlerin görülebileceğidir. Dinamizmini kaybeden ülkelerin bu duruma düşmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Gelir tuzağına yakalanmadan üst gelir grubuna geçişte en önemli faktör büyümenin sağlanmasıdır. Büyümesini devam ettiren ekonomiler yıllar itibarıyla gelir grupları arasında yukarı doğru seyrini sürdürürken; büyümesi yavaşlamış ülkeler gelir tuzağı riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Durağanlığa düşerek büyümesi duran ekonomiler ise gelir tuzağına yakalanmaktadır. Düşük gelir grubunda yer alan fakat istikrarlı bir büyüme trendine sahip olan bir ülke bir süre sonra orta gelirli ülkeler grubuna ve bu büyüme trendini sürdürdüğü takdirde de yüksek gelirli ülkeler grubuna dâhil olacaktır.

Düşük ve orta gelirli ekonomilerin yanı sıra yüksek gelirli ekonomilerin de gelir tuzağına düşmesi mümkündür. Örneğin Japonya orta gelir sınıfından çıkarak yüksek gelirli bir ekonomi olmuştur fakat bu ilerleyişini sürdürmekte sıkıntı çekmiştir. Nitekim son yirmi yıldır Japonya'nın ortalama büyümesi %1'in altında kalmıştır ve bu kısır döngüden çıkmayı da halen başaramamıştır. Japon ekonomisi yüksek maliyetleri sebebiyle de tersine bir sanayileşmeye maruz kalarak sanayi göçü vermektedir. Bu durum da Japonya'nın yerinde sayarak itibarını zedeleyen bir duruma sebebiyet vermektedir (Karahan ve diğ., 2012:97-98).

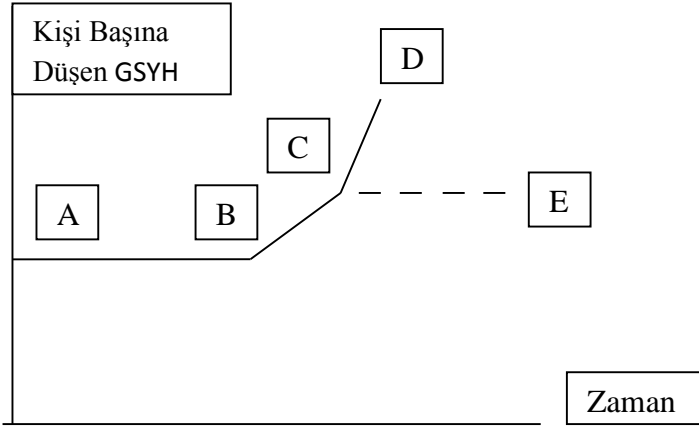
2.1. Orta Gelir Tuzağı

Orta gelir tuzağı kavramı ilk olarak 2007 yılında "Bir Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler" (An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth) adlı raporla Indermit Gill ve Homi Kharas tarafından dile getirilmiştir. İlk olarak Gill ve Kharas tarafından ortaya atılan bu kavram daha sonra geniş bir şekilde incelenmiştir. Raporda orta gelir tuzağı açıklanırken ülke ve bölge örneklerine değinilmiştir. Rapora göre ölçek ekonomilerinin olmaması durumunda Doğu Asya'daki orta gelirli ülkeler tarihsel etkileyici büyümesini sürdürmek için zorlu bir mücadele ile karşı karşıya kalacaktır. Faktör birikimine dayalı stratejilerin kötü sonuçlar vermesi sermayenin marjinal verimliliğinin düşmesi sebebiyle doğal bir sonuçtur. Bu tuzaktan on yıllardır kurtulamamış olan Latin Amerika ve Orta Doğu'nun orta gelirli bölgeleri bu duruma örnek teşkil etmektedir (Gill ve Kharas, 2007:12).

Dünya Bankası'nın yapmış olduğu tanıma göre, "Orta-Gelir Tuzağı"na yakalanmış olan ülkeler, ücretlerin düşük olduğu, fakir ülkelere karşı imalat sanayi ürünlerinde rekabet gücü zayıflayan; yenilik ve buluşlara dayalı olarak büyüyen yüksek gelir grubuna mensup ülkelere ise yakınsama noktasında zorluk çeken ülkelerdir. Orta-Gelir Tuzağı orta gelir seviyesine yükselmiş olan ekonomilerin, uzun yıllar boyunca bu seviyede takılı kalıp, yüksek gelirli ülkelerin seviyesine çıkamamalarını ifade etmektedir. Orta gelir tuzağı bir ekonomide kişi başına gelir düzeyinin belirli bir aşamadan öteye gidememesi halini ya da belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra durgunluk içine girilmesi durumunu özetleyen bir yaklaşımdır (Eğilmez, 2012).

Grafik 1 incelediğinde görülecektir ki; B noktasından C'ye; toplam istihdamda ve üretilen ürünlerde imalat sanayinin ve hizmet sektörünün payının artarak ülkenin tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye geçişi gösterilmektedir. Ekonomi orta gelir düzeyini temsil eden C düzeyine ulaştığında bu yapısal değişiklikler ülkenin yüksek gelir seviyesine ulaşmak için üstesinden gelmek zorunda olduğu ana güçlükler haline gelmektedir. C noktasından itibaren

emeğin verimliliğinin ücret artışlarına paralel olarak artış göstermesi gerekmektedir. B noktasında emek arzı sonsuz sermaye ise kıt kabul edilmektedir. Sermaye kıt olmasına rağmen altyapı yatırımları için gereklidir. Yüksek gelir seviyesine doğru sürdürülebilir büyüme için, ülke son derece teknolojik ve yönetsel kaynaklarla donatılmış olmak zorundadır ve sermayenin de verimli kullanılması gerekmektedir. Orta gelir düzeyindeki ekonomiler artan ücretlere bağlı olarak emek yoğun çalışan sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybetmektedirler. Orta gelir düzeyindeki ülkelerin ekonomileri inovasyona ve kaliteli emeğe bağlı şekilde gelişmediği takdirde C-D aralığında seyredemeyerek C-E aralığına girerek orta gelir tuzağına yakalanmaktadır (Tho, 2013: 4-5).

Kaynak: Tho, Asian Development Bank Institute, 2013:4.

Grafik 1. Ekonomilerin Gelişim Aşamaları

A–B: Geleneksel Toplum, Az Gelişmişlik, Yoksulluk Tuzağıyla Yüzleşme.

B–C: İlk Gelişim Aşaması, Yoksulluk Tuzağından Uzaklaşma, Piyasaların İlk Gelişimi.

C: Orta Gelir Düzeyi.

C–D: Yüksek Gelir Düzeyine Kadar Devam Eden Sürdürülebilir Büyüme (D).

C–E: Durgunluk veya Düşük Büyüme-Orta Gelir Tuzağı (Tho, 2013: 4-5).

Orta gelir seviyesindeki ülkeler ele alındığında, bu gelir seviyesindeki ülkelerin, ilk başta hızlı bir büyüme trendi sayesinde düşük gelir seviyesinden çıkarak orta gelir grubuna girdiği, ancak orta gelir düzeyine ulaştıkları zaman büyümelerinin yavaşlamaya başladığı görülmektedir. Bu ülkelerin orta gelir sarmalına girmiş olmasının ilk nedeni, ücretlerdir. Nitekim düşük gelirli ekonomiler, ilk etapta bol ve ucuz işgücü çalıştırarak, hızlı adımlarla yukarı tırmanabilmektedir. Ancak bu avantaj, daha yüksek ücret anlamına gelen orta gelir kategorisine girildiğinde ortadan kalkmakta ve böylelikle rekabetçi gücünü yitiren bu ekonomiler ivme kaybetmektedir. Dolayısıyla,

verimliliğin artırılmaması ve teknolojinin geliştirilmemesi halinde, mütevazı oranlarda sürüp giden büyüme oranları ile bir üst seviyedeki gelire çok uzun yıllar ulaşmak mümkün olmamakta ve böylece ülkeler, kendini, orta gelir tuzağının içinde bulmaktadır (Karahana ve diğ., 2012: 96-97).

Orta gelir tuzağında sıkışıp kalarak üst gruba geçişini sağlayamayan ülkelerde görülen aksaklıkları şöyle sıralamak mümkündür;

- Ülke içi tasarrufları düşük kalması sebebiyle yatırımlar sektöre uğrar.
- İmalat sanayisinin gelişimi üst gruba geçmek için gereken hızın gerisinde kalır.
- İmalat sanayisinde ürün çeşitlenmesi gerçekleşmez.
- Emek piyasasının işleyişi noktasında koşullar sığ kalır (Eğilmez, 2012). Bu sayılan durumlar hem orta gelir tuzağının sonucu hem de sebebi konumundadır. Bu da kısır bir döngüye işaret etmektedir.

Agenor, Januto ve Jelenic tarafından 2012 yılında ortaya konulan Orta-Gelir Büyüme Tuzaklarından Kaçınmak (Avoiding Middle-Income Growth Traps) isimli çalışmada bu durumu şu şekilde ele alınmıştır (Agenor ve diğ., 2012:3):

- Düşük gelir statüsünden orta gelir statüsüne geçen ekonomiler tarımsal ekonomiden düşük maliyetli sanayi ürünleri üretimine dayanan emek-yoğun üretime geçerek uluslararası alanda rekabet edebilmektedirler.
- İthal teknoloji kullanan; geç gelişen bu ekonomiler işçilerin tarım sektöründen imalat sektörüne transferinden verimlilik artışı elde etmektedir.
- Fakat nihayet transfer edilebilir vasıfsız emek tükenmekte ya da emek-yutucu aktiviteler zirveye ulaşmaktadır.
- Ülkeler orta gelir düzeylerine ulaştıkları zaman, kentsel imalat sektörlerindeki reel ücretler artmakta ya da pazar payları yok olmaktadır ve yabancı teknoloji ithalatından sağlanan kazançlar hızla azalmaktadır
- Sektörler arası tahsis sayesinde sağlanan üretkenlik artışı ve teknolojik ilerleme nihayet durmakta, uluslararası rekabet aşınmakta, üretim ve büyüme yavaşlamakta ve ekonomiler kendilerini tuzağın içinde bulmakta ve yüksek gelir seviyesine geçiş yapamamaktadır.

2.2. Orta Gelir Tuzağından Kurtulma Yolları

Orta gelir tuzağından çıkış birkaç politikaya indirgenemeyecek kadar karmaşık ve zorlu bir yapıya sahiptir. Piyasanın ve devletin birlikte, birbirini etkileyerek köklü bir yapısal değişim geçirmesi gerekmektedir. Bu dönüşümün en önemli ayağı ise sanayinin daha nitelikli mallar üretir hale gelmesidir. Bu yolla da ülkenin büyümesinin sağlanması gerekmektedir. Bu durumun yanında hukuk devletinin inşası ve iyileştirilmesi de kurumların güçlenmesi adına çok önemli bir etkidir.

Dünya Bankası'nın 2012 yılında Çin ekonomisi özelinde yayınlamış olduğu raporda orta gelir tuzağından çıkışa yönelik olarak yer alan politika önerileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (World Bank, 2012: 18-22):

- Hükümete ve özel sektöre uygun düşen rollerin belirlenmesi
- Tüm sistemi içine alan ve küresel Ar-Ge ağlarıyla bağlantıları olan açık bir yenilik sisteminin yerleştirilmesi
- Herkes için fırsat eşitliğinin sağlanması
- Herkese sosyal koruma getirilmesi
- Sürdürülebilir bir mali sistemin inşası
- Dünyanın geri kalanı ile karşılıklı yarar ilişkilerinin geliştirilmesi
- Gelir artışı sürerken büyümenin niteliğinin iyileştirilmesi
- Piyasa güçleri ile tutarlı, dengeli ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması
- Yenilik ve yaratıcılığın teşvik edilmesi
- İnsan gücü potansiyelinin artışının sağlanması
- Piyasanın rolü, hukukun üstünlüğü, toplumsal ve yüksek ahlaki değerlerin tesis edilmesi gerekmektedir.

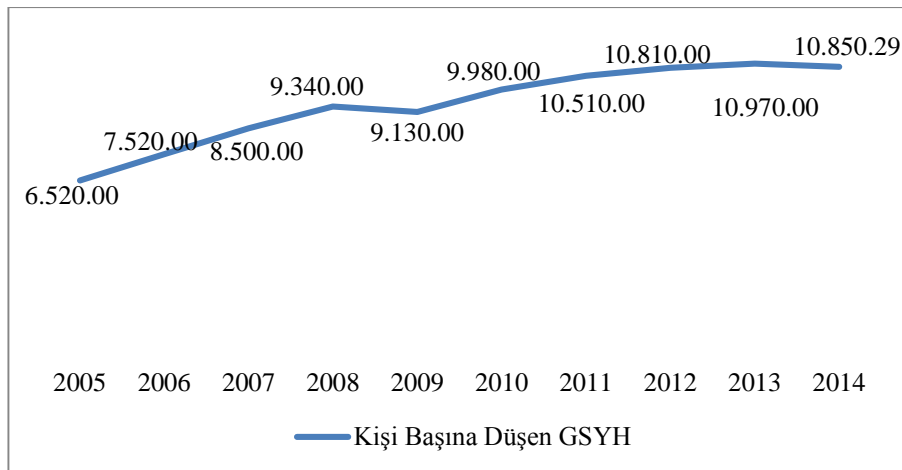
Bu politika önerilerine ek olarak Şevket Pamuk'un "Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi" adlı kitabında bazı politika önerileri yer almaktadır (Pamuk, 2014: 351-352):

- Bölgesel ve cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi,
- Nüfusun bir kısmının değil tamamının becerilerinin geliştirilmesi,
- İşgücünün ve üretimin daha ileri teknoloji kullanan, katma değeri daha yüksek sektörlere yönlendirilmesi,
- Yurtiçi tasarrufların artırılması,
- Enerji bağımlılığının azaltılması,
- Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan bütçenin artırılması,
- Bütçe açıklarının azaltılarak makroekonomik istikrarın tesis edilmesi,
- Kurumların güçlendirilmesi gerekmektedir.

Tüm bu sayılan politika önerilerinin yanında devlet gerek vergisel gerekse maddi desteklerle yenilikçi faaliyetleri desteklemelidir.

3. Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye

Türkiye Dünya Bankası'nın yapmış olduğu sınıflandırmaya göre üst orta gelir grubunda yer almaktadır. 1960 yılından itibaren 45 yıl boyunca düşük gelirli bir ülke olarak kalmış ve 2005 yılında da orta gelir düzeyine geçmiştir.

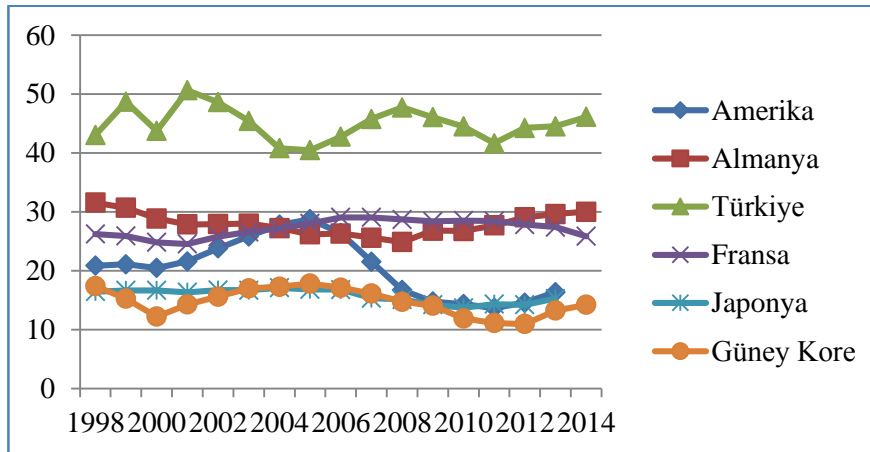
Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD/countries/TR-7E.XT?display=graph>, 10.05.2015.

Grafik 2. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Kişi Başına Düşen GSYH (2005-2014) (Dolar)

Türkiye 2005 yılında orta gelir düzeyine geçtikten sonra 2008 yılına kadar hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir; fakat 2010 yılından sonra büyüme yavaşlamaya başlamıştır. 2009 yılındaki küresel ekonomik krizin de etkisiyle 9130 dolar seviyesine gerileyen kişi başı gelir 2010 yılında 9980 dolar seviyesine tekrar çıkmıştır. 2013 yılına gelindiğinde de 10970 dolar düzeyinde bir kişi başı gelir söz konusudur. 2005 yılından itibaren büyüme sürmüş olsa da 2009 sonrasında büyüme ivme kaybetmektedir. Bu durum da Türkiye'yi orta gelir tuzağına doğru götüren bir faktör olarak göze çarpmaktadır.

Ekonomilerin büyümesi açısından tasarrufların önemi büyüktür. Yatırımlarını karşılayacak düzeyde iç tasarrufları olmayan ülkeler bu açığı kapatılabilmek için sermaye ithal etmek durumunda kalmaktadır. Türkiye de iç tasarruf sorunu yaşayan ülkelerden birisi konumundadır.

İktisadi büyümenin gerçekleştirilebilmesi için yatırımların artırılması gerekmektedir. Prof. Dr. Şevket Tüylüoğlu'nun yapmış olduğu hesaplamalara göre 2011 yılında yabancı sermayenin hiç kullanılmadığı durumda Türkiye'nin büyüme oranı %8,5 yerine %5 olarak gerçekleşecekti (Tüylüoğlu, 2012). Yabancı sermaye girişi ülke ekonomisi açısından çok olumlu etkilere sahip olsa da devamlılık açısından güvenilir bir kaynak olarak göze çarpmamaktadır. Bu durumda yapılması gereken ise yurtiçi tasarrufların artırılmasıdır. Bu sayede yurtiçinde yapılacak olan yatırımlar için gerekli olan kaynak ülkenin öz kaynaklarından karşılanarak yatırımlar için gerekli olan sermaye için dışa bağımlılık giderek azalacaktır.

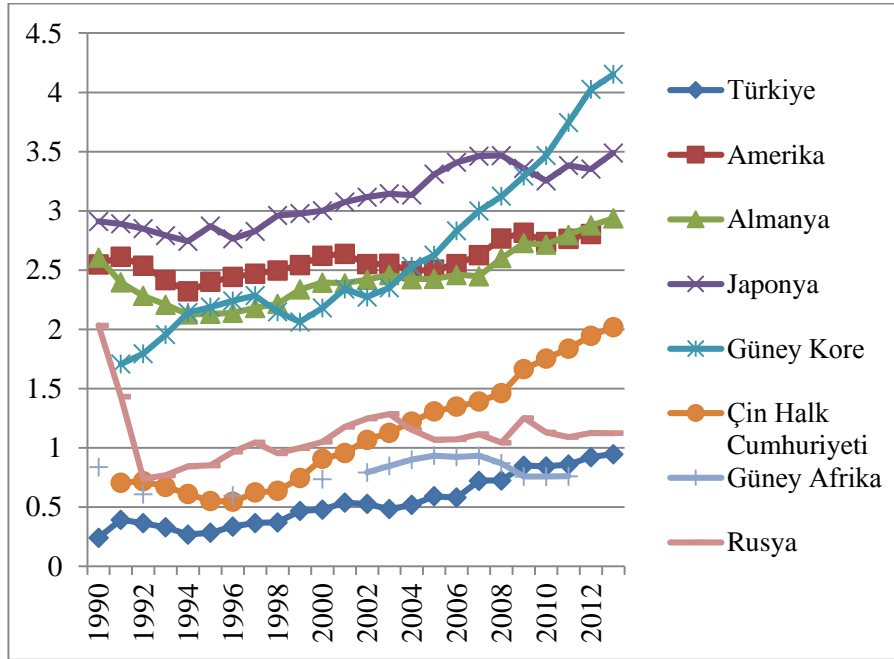
Kaynak: <https://data.oecd.org/gdp/investment-by-asset.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.

Grafik 3. Konut Harcamaları/Yatırım Harcamaları (%) (1998-2014)

Ülkenin üretim hacminin artırılması noktasında yatırım harcamaları en önemli belirleyicidir. Yatırım harcamalarının dağılımı da çok önemli bir rol oynamaktadır. Yüksek gelir düzeyine sahip olan ülkeler yatırım harcamalarının büyük bir çoğunluğunu üretimi arttırıcı, verimli alanlara

yapmaktadır. Bu konuda da konut için yapılan harcamalar verimsiz harcamalar olarak göze çarpmaktadır. Türkiye bu konuda başarısız bir tablo çizmektedir. Güney Kore 2014 yılı itibariyle yatırım harcamalarının % 14'ünü konut harcamalarına ayırırken Türkiye aynı dönemde % 44 gibi çok yüksek bir oranda konut harcaması yapmıştır. Orta gelir tuzağından çıkışta en önemli kalem olan imalat sanayinin geliştirilmesi için yatırım harcamalarının çoğunluğunun konut gibi verimsiz alanlara değil artı değer üretecek olan sektörlere yapılması gerekmektedir. Konut harcamaları imalat sanayine yönelecek olan yatırımları da kendi bünyesine katarak imalat sanayini dışlayıcı bir etki yapmaktadır

Amerika'nın konut harcamaları seyri ele alındığında 2008 ekonomik krizine zemin hazırlayan mortgage krizinin ortaya çıkışı açıkça görülecektir. Amerika'da 2003 yılında %25.8, 2005 yılında %28.7 seviyesine çıkan konut harcamaları 2007 yılında da %21.5 düzeyindedir. 2013 yılında ise bu oran %16 seviyesine gerilemiştir. Japonya ve Güney Kore'nin konut harcamaları ise diğer ülkelere nazaran daha durgun bir seyir izlemiştir. Japonya genel olarak %13 ile %16 arasında değerlere sahipken Güney Kore %11 ile %17 arasında değerlere sahip olmuştur. Grafikten de anlaşılacağı üzere ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile konut harcamaları ters yönlü bir ilişkiye sahiptir.

Kaynak: <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.

Grafik 4. Ar-Ge Harcamaları/GSYH (%) (1990-2013)

Ar-Ge, 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, Madde 3'e göre:

"Araştırma ve geliştirme, kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yazılım dâhil yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmaları ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır.

Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan bütçe daha nitelikli ve yüksek teknoloji ürünlerin üretiminde en önemli faktörlerden bir tanesidir. Ülkelerin Ar-Ge faaliyetleri için ayırmış oldukları bütçelerin büyüklükleri o ülkelerin yeni buluşlara vermiş olduğu önemin tespiti açısından önemli bir göstergedir. Grafik 5 incelendiğinde Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetlerine ayırmış olduğu bütçe 1990 yılında % 0,2 iken bu oran 2013 yılına gelindiğinde %0,9 düzeyine gelmiştir. Her ne kadar artış yaşanmış gibi görünse de bu oran yakınsama adına çaba harcanan ülkeler ile karşılaştırıldığında hala çok düşük bir orandır. Güney Kore 1991 yılında GSYH' sinin %1,7'sini Ar-Ge faaliyetleri için ayırırken 2013 yılında bu oran %4,1 seviyesine çıkmıştır. Türkiye, Güney Kore'nin 1991 yılındaki oranının neredeyse yarısı düzeyindedir.

Tablo 2. Yıllar İtibariyle Seçilmiş Ülkelerin Üçlü Patent Sayıları (1985-2012)

YILLAR	Türkiye	Almanya	Japonya	Güney Kore	Amerika	Güney Afrika	Rusya	Çin Halk C:
1985	1	3630	5005	7	7862	21	21	30
1986	1	3853	5692	5	8219	30	53	6
1987	0	4268	7193	9	9281	15	65	12
1988	1	4458	8233	21	10133	22	80	11
1989	1	4443	9625	33	10968	21	38	8
1990	0	4135	9599	66	11287	13	20	12
1991	0	3867	8577	85	10748	19	39	12
1992	0	3975	7933	120	10860	34	48	15
1993	2	4098	8331	163	10916	32	33	17
1994	1	4462	8301	214	11401	21	56	19
1995	1	4938	9626	330	12432	24	62	22
1996	3	5607	10780	323	13143	30	62	23
1997	4	5802	11489	393	14192	34	71	42
1998	6	6354	12000	480	14938	38	98	49
1999	3	6439	13691	600	15299	29	68	62
2000	4	7651	17958	908	15666	51	84	86
2001	12	7242	16627	1157	16017	28	82	154
2002	10	6889	16822	1569	16525	38	79	271
2003	10	6745	17905	2194	16828	42	78	356
2004	16	6997	18693	2569	17257	37	70	401
2005	15	7140	17696	2749	17434	49	90	519
2006	16	6532	17925	2348	15537	39	74	561
2007	9	5806	17517	1981	13931	37	78	692
2008	27	5472	15234	1828	13856	52	58	822

2009	27	5559	14501	2104	13558	35	87	1295
2010	33	5349	15244	2453	12804	29	88	1408
2011	37	5408	15607	2659	13228	29	101	1657
2012	40	5468	15390	2877	13765	30	115	1850

Kaynak: <https://data.oecd.org/rd/triadic-patent-families.htm#indicator-chart>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.

Ar-Ge faaliyetlerine verilen önemin sonucunun somut bir göstergesi olarak üçlü patentleri vermek mümkündür. OECD'nin (2004) yapmış olduğu tanıma göre Üçlü patent; bir buluşun Amerika Patent ve Marka Ofisi, Avrupa Patent Ofisi ve Japonya Patent Ofisine başvurularak aynı başvuru sahibi ya da mucit tarafından tescil ettirilmesidir.¹ Üçlü Patentler uluslararası düzeyde teknolojik gelişmenin en önemli göstergelerinden birisidir. Ülkeler açısından üçlü patent sayılarının fazlalığı saygınlık göstergesi olmanın yanında o ülke teknolojisinin gelişmişliğini gözler önüne sermektedir. Ar-Ge faaliyetlerine yıllar itibariyle ayrılan bütçe kendisini üçlü patent sayılarında açıkça göstermektedir. Türkiye'nin durumu göz önüne alındığında görülecektir ki Türkiye Japonya, Güney Kore, Amerika gibi ülkelerle karşılaştırıldığında çok geride kalmaktadır. 1985 yılında Türkiye'nin 1; Güney Kore'nin 7 adet üçlü patenti var iken bu sayı, 2012 yılına gelindiğinde Türkiye'nin üçlü patent sayısı 40 iken Güney Kore 2877 adet üçlü patente sahiptir. Teknoloji devi olarak kabul edilen Japonya'nın ise 15390 adet üçlü patenti bulunmaktadır. Türkiye ile aynı gelir grubunu paylaşan Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya'nın sırasıyla 1850 ve 115 adet üçlü patenti mevcuttur.

Üçlü patentler 19/11/2011 tarih ve 202 sayılı Toplantı ile kabul edilip 19/11/2011 "Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu ve Türk Patent Enstitüsü İşbirliğinde Gerçekleştirilen Patent Başvurusu Teşvik Ve Destekleme Esasları" Madde 13 gereğince desteklenmektedir.

Madde 13:

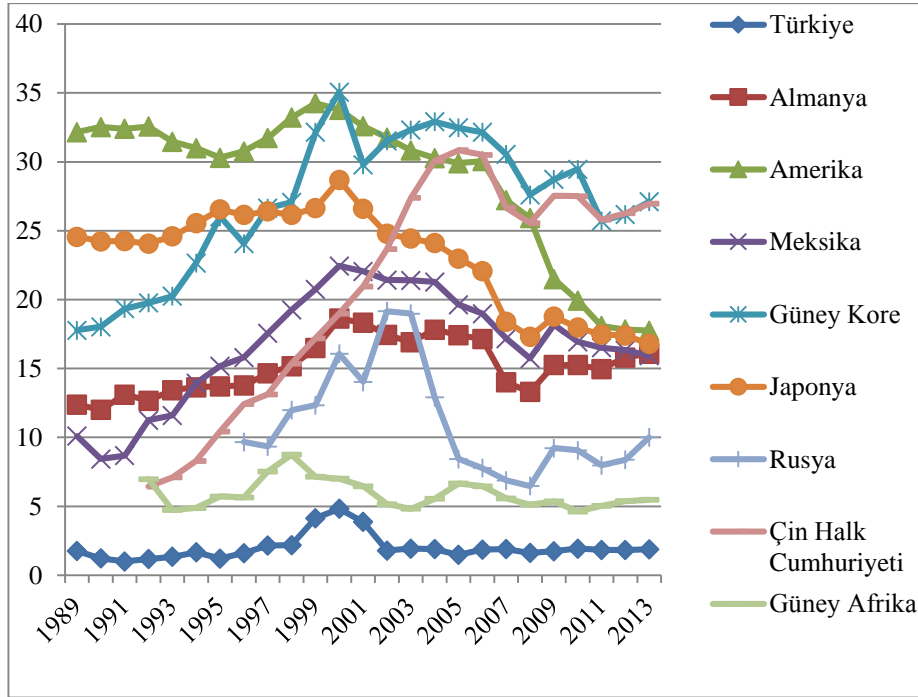
1) Üçlü (triadic) patent başvurularının araştırma raporundan sonraki işlem ücretleri için sağlanan destek, geri ödemeli olarak verilir. Uluslararası patent başvurusu kaynaklı başvurularda, uluslararası araştırma raporundan sonraki ücretler ile uluslar arası patent başvurusu kaynaklı olmayan (bölgesel (EPC), ABD ve Japonya) patent başvurularında, EPO' dan, ABD'den ve Japonya'dan alınan araştırma raporundan sonraki ücretler destek kapsamındadır.

8) Üçlü (triadic) patent başvurusunun EPO' da, ABD'de ve Japonya'da tescil edildiğine ilişkin tescil belgelerinin TÜBİTAK'a sunulması halinde Esaslar'ın 13 üncü ve 14 üncü maddeleri kapsamında verilen tüm destekler hibeye dönüşür. Aksi takdirde verilen desteğin geri alınması işlemlerine başlanır.

¹ http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/triadic-patent-families-methodology_443844125004.

11) Geri ödemelerde başvuru sahiplerinden herhangi bir faiz talep edilmeyecektir.

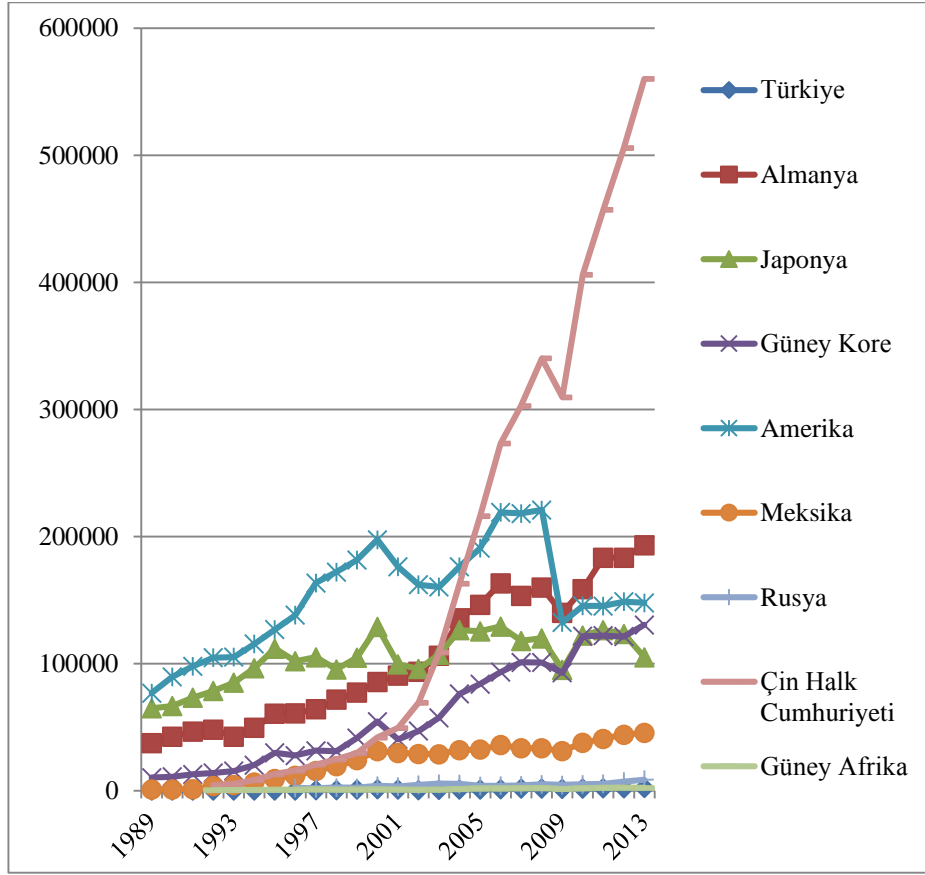
Türkiye'nin sahip olduğu üçlü patent sayılarının artırılması yüksek gelir grubuna geçişte çok önemli bir rol oynayacaktır. Gerek iç pazardaki teknoloji malları talebinin karşılanması gerekse teknoloji mallarının ihracı sayesinde hem gelir arttırıcı hem de dış ticaret dengesini onarıcı bir etkiye sahip olacaktır. Teknoloji mallarının iç faktörlerce temini sayesinde sermayenin yurtdışındaki firmalara akışı önlenecek bu da iç tasarrufların dolayısıyla da yatırımların artışı beraberinde getirecektir.

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS/countries/1W-TR?display=graph>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.

Grafik 5. İleri teknoloji Ürünleri İhracatının Toplam İhracat İçerisindeki Payı (%) (1989-2013)

Yüksek gelir seviyesine çıkmanın ön koşulu yüksek katma değerli ileri teknoloji ürünlerin üretilmesidir. İleri teknoloji ürünleri üretilip ihracatını gerçekleştirebilen ülkeler gelir düzeyini hızlıca arttırıp yüksek gelirli ülkeler sıralamasında da üst sıralara tırmanmaktadır. 1989 yılında Güney Kore'nin ileri teknoloji ürünleri ihracatının toplam ihracata oranı %17 iken 2013 yılına gelindiğinde %27 düzeyine çıkmıştır. Aynı orana Türkiye açısından bakıldığında 1989 yılında %1,7 iken 2013 yılında %1,8 seviyesine çıkmıştır. Türkiye yüksek gelirli ülkeler sınıfına yükselmek adına bu oranı daha yukarı seviyelere çıkarmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için ise Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi gerekmektedir ancak bu sayede ileri teknoloji ürünlerinin geliştirilmesi ve seri üretimi gerçekleştirilebilir.

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD/countries/1W-TR?display=graph>, Erişim Tarihi: 20.05.2015.

Grafik 6. Yüksek Teknoloji Ürünlerinin İhracatı (Milyon Dolar) (1989-2013)

Oransal olarak ifade edilen ileri teknoloji ihracatını parasal değerler olarak da ele alınması konunun aydınlatılmasına katkıda bulunacaktır. Türkiye'nin 1989 yılında 133 Milyon Dolar olan yüksek teknoloji ürünleri ihracatı 2013 yılına gelindiğinde 2,17 Milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. Bu konuda en büyük ilerlemeyi Çin Halk Cumhuriyeti göstermiştir. 1992 yılında 4,3 Milyar Dolar olan yüksek teknoloji ürünleri ihracatı 2013 yılına gelindiğinde 560 Milyar Dolara yükselmiştir. Ekonomik olarak birçok alanda önünde olduğumuz Meksika'nın 2013 yılı ileri teknoloji ihracatı 4,5 Milyar Dolar seviyesindedir. Bu rakam yaklaşık olarak Türkiye'nin iki katı düzeyindedir. Türkiye'nin ihracatının içindeki ileri teknoloji ürünlerinin payının mutlaka artırılması gerekmektedir. Yıllar itibariyle artan cari açığın kapatılması hedefine de hizmet edecek olan bu kalemin üzerinde durulması gerekmektedir.

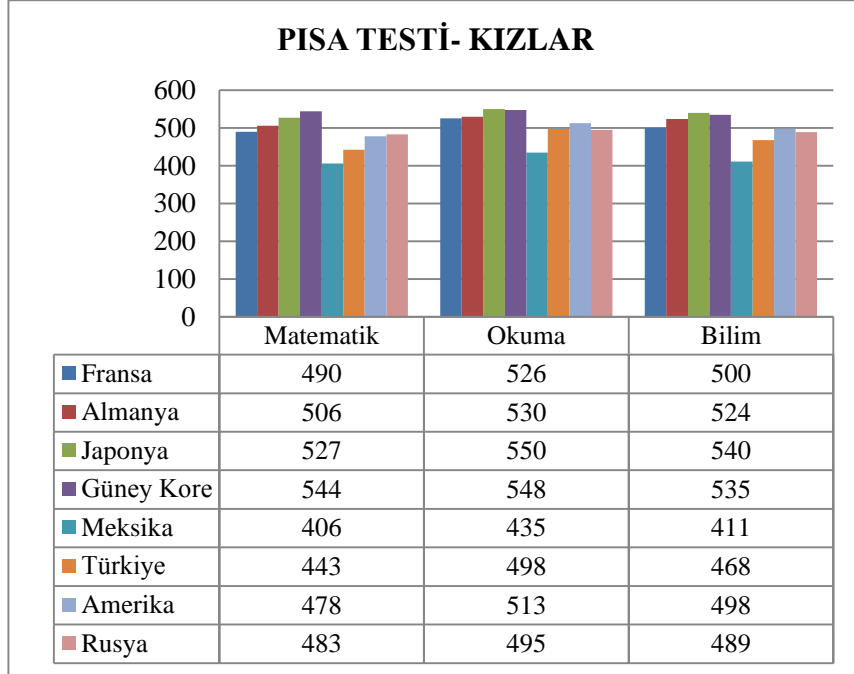
3.1. Toplu İş Sözleşmelerinin Orta Gelir Tuzağından Çıkıştaki Rolü

Ekonomiler açısından üretimin devamlılığının sağlanması en önemli konulardan bir tanesidir. Toplu iş sözleşmelerinin tesisi sayesinde ortaya çıkacak olan olumlu sonuçlar gerek kısa vade gerekse uzun vadede GSYH'yi arttırıcı etkiye sahip olacaktır. Toplu iş sözleşmesi, 6356 Sayılı Sendikalar Ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununda:

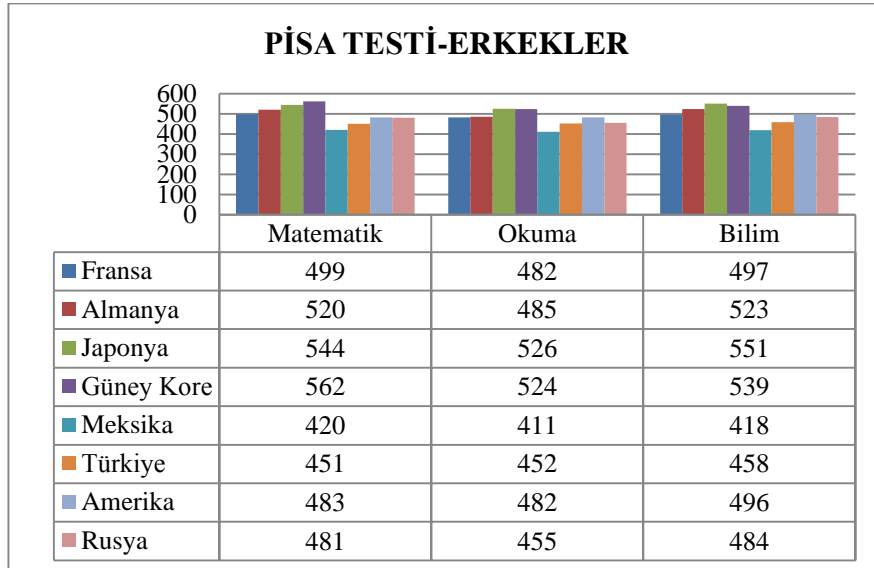
"Madde 33 – (1) Toplu iş sözleşmesi, iş sözleşmesinin yapılması, içeriği ve sona ermesine ilişkin hükümleri içerir. (2) Toplu iş sözleşmesi, tarafların karşılıklı hak ve borçları ile sözleşmenin uygulanması ve denetimini ve uyumsuzlukların çözümü için başvurulacak yolları düzenleyen hükümleri de içerebilir. (3) Çerçeve sözleşme, sözleşmenin tarafı olan işçi ve işveren sendikasının üyeleri hakkında uygulanır ve meslekî eğitim, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal sorumluluk ve istihdam politikalarına ilişkin düzenlemeleri içerebilir. (4) Çerçeve sözleşme, taraflardan birinin çağrısı ve karşı tarafın çağrıya olumlu cevap vermesi ile en az bir, en çok üç yıl için yapılır" şeklinde düzenlenmiştir.

Firmalar düzeyinde uygulanacak olan toplu iş sözleşmeleri sayesinde mikro düzeyde erişilecek olan istikrarlı yapı makro düzeye de sirayet ederek daha istikrarlı ve düzenli bir üretimin kapılarını açacaktır. İşveren ve işçilerin temsilcilerinin bir masa etrafında birebir ve doğrudan görüşebilmesi sayesinde talep ve beklentiler daha net iletilebileceğinden şeffaf bir iletişim yapısı ortaya çıkacak ve bürokratik süreçler azalacaktır. Firmaların itibarlarının korunması noktasında da toplu iş sözleşmelerinin önemi büyüktür. Toplu iş sözleşmelerinin akdi sayesinde grev, toplu iş bırakma, işi yavaşlatma gibi uygulamalar ortaya çıkmayacağından firmalar sipariş zamanında yetiştirerek firma itibarını muhafaza edecek; ayrıca siparişin yetiştirilememesi gibi sebeplerden doğacak olan tazminat yükümlülüğünün altına da girmeyecektir. Üretim sürecinin aksamaması sayesinde talep edilen malların tedariki sağlanacak bu sayede de arz eksikliği sonucunda ortaya çıkacak olan fiyat artışlarının da önüne geçilebilecektir.

Toplu iş sözleşmelerine işçi tarafından bakıldığında ise görülecektir ki emeğinin karşılığını aldığına inanan işçiler daha istekli ve verimli çalışacak ve bu sayede de emeğin marjinal verimliliği artacaktır. Grev, toplu iş bırakma, işi yavaşlatma gibi uygulamalar sonucunda ortaya çıkacak olan gelir kaybı ortaya çıkmayacak ve bu sayede de işçinin ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin refahında bir azalma meydana gelmeyecektir. Alt gelir grubunda yer almaları sebebiyle marjinal tüketim eğilimleri çok yüksek olan işçiler gelirlerinin neredeyse tamamını harcayarak piyasadaki talebi artıracak bu da ekonomide genişletici bir etki ortaya çıkaracaktır. Elde edilen gelir artışı sayesinde özellikle işçi çocuklarının eğitimleri için ayrılan pay artacak bu da uzun dönemde daha kültürlü ve iyi eğitilmiş bir iş gücünü meydana getirecektir.

Tablo 3. PISA Testi Skorları (Kızlar-2012)

Kaynak: [https://data.oecd.org/education.htm#profile-International student assessment \(PISA\)](https://data.oecd.org/education.htm#profile-International%20student%20assessment%20(PISA)), Erişim Tarihi: 22.05.2015.

Tablo 4. PISA Testi Skorları (Erkekler-2012)

Kaynak: [https://data.oecd.org/education.htm#profile-International student assessment \(PISA\)](https://data.oecd.org/education.htm#profile-International%20student%20assessment%20(PISA)), Erişim Tarihi: 22.05.2015.

“Açılımı “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” olan PISA, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve

becerileri değerlendiren bir araştırma projesidir.”² Pisa testi bu amaca yönelik olarak öğrencilerin matematik, bilim (fen bilimleri) ve okuma skorlarını tespit ederek ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Orta gelir tuzağından çıkışta en etkili yöntem olan beşeri sermayenin kalitesinin artırılması eğitim ile mümkündür. Bu da eğitimin kalitesinin artırılmasıyla mümkün olacaktır. Tablo 3 ve Tablo 4'te görüldüğü gibi Türkiye'nin eğitim skorları Meksika hariç tabloda yer alan bütün ülkelerin gerisinde kalmış durumdadır. Eğitim yarı kamusal mal olması ve yüksek oranda dışsallık yayması nedeniyle önem arz etmektedir. Eğitimin sosyal faydası yaymış olduğu pozitif dışsallık sayesinde bireysel faydasından çok daha fazladır. Beşeri sermayenin niteliğinin artırılması emeğin verimliliğinin artışını da beraberinde getirecektir. Eğitim seviyesinin artışı beraberinde daha verimli ve nitelikli iş gücünü getirecektir.

SONUÇ

Orta gelir tuzağı bir ekonominin orta gelir düzeyinde takılı kalarak yüksek gelir düzeyine geçmek için gerekli olan atılımı bir türlü gerçekleştirememesidir. Bu atılımın gerçekleştirilememesi durumunda da söz konusu ekonominin gerilemesi önlenemez bir gerçekliktir.

Türkiye'nin durumu veriler ışığında incelendiğinde görülecektir ki henüz orta gelir tuzağına yakalanmış değildir; fakat orta gelir tuzağı ufukta önemli bir tehlike olarak gözükmektedir. Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda gerçekleştirmeyi planladığı ekonomik atılımların gerçekleştirilmesi halinde yüksek gelir grubuna geçişi sağlanacaktır. Bu dönüşümün sağlanması için, Türkiye gerek jeopolitik gerekse ekonomik olarak yeterli kaynak ve imkânlarla sahip bir ülkedir. TÜİK rakamlarına göre 2014 yılı itibarıyla nüfusunun %92'si 65 yaş altındadır; bu da 71.502.942 kişiye denk düşmektedir. Gerekli büyümenin sağlanması için gerekli olan en önemli faktörlerden birisi olan insan faktörü mevcuttur. Beşeri sermayenin niteliğinin artırılarak ekonomiye olan katkısının artırılması gerekmektedir. Beşeri sermaye faktörüne ek olarak da yurtiçi tasarrufların artırılarak yatırımların artırılması için kaynak yaratılmalıdır.

Orta gelir tuzağından kurtulmada en önemli çıkış noktalarından birisi ülkenin emek gücünü maksimum düzeyde ve verimli kullanmasıdır. Türkiye açısından bakıldığında kadın istihdamının mutlak surette artırılması gerekmektedir. Türkiye açısından kadının iş gücüne katılımının artırılması iktisadi büyümenin artırılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. İş gücündeki nüfusun da beklentilerinin karşılanarak sistem içinde huzurlu ve istikrarlı bir üretim yapısının oluşturulması gerekmektedir. Bu noktada da toplu iş sözleşmelerinin yapılması önem arz etmektedir.

Yüksek gelir grubuna geçişin ön şartı olan ileri teknoloji ürünlerinin üretimi noktasında gerek eğitim kalitesinin artırılması gerekse de buluşların desteklenmesi noktasında devlete büyük iş düşmektedir. Devlet eliyle gerçekleşen Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan bütçenin artırılması gerekmektedir; özel firmalar eliyle gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetleri için de gerek vergisel

² Pisa Türkiye Resmi web sitesi; http://pisa.meb.gov.tr/?page_id=18&lang=tr, Erişim Tarihi: 02.06.2015.

gerekse maddi destekler verilmelidir. Hukuk devletinin güçlendirilmesine yönelik olarak atılacak olan adımlar kurumların güçlenmesine önayak olacaktır ve bu durum da ülkenin hem ekonomik hem de toplumsal olarak durumunun iyileştirilmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Agenor, P.-R., Canuto, O. ve Jelenic, M. (2012), “Avoiding Middle-Income Growth Trap”, *The World Bank Economic Premise*, No.98, pp.1-7.
- Eğilmez, M. (2012), “Kendime Yazılar”,
<http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, Erişim Tarihi: 07.05.2015.
- Gill, I. ve Kharas, H. (2007), “*An East Asian Renaissance Ideas for Economic Growth*”, The World Bank, Washington DC.
- Karahan H., Öztürk İ., Arzova B., Kar M., Sağbaş İ., Kaplan M. (2012), "Ekonomi Raporu 2012 Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı", *MÜSİAD Araştırma Raporları*, İstanbul.
- OECD, Investment by Asset; <https://data.oecd.org/gdp/investment-by-asset.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.
- OECD, Research and development (R&D); <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.
- OECD, Triadic Patent Families; <https://data.oecd.org/rd/triadic-patent-families.htm#indicator-chart>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.
- OECD, International student assessment (PISA); [https://data.oecd.org/education.htm#profile-International-student-assessment-\(PISA\)](https://data.oecd.org/education.htm#profile-International-student-assessment-(PISA)), Erişim Tarihi: 22.05.2015.
- Pamuk, Ş. (2014), *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Pisa Türkiye Resmi web sitesi; http://pisa.meb.gov.tr/?page_id=18&lang=tr, Erişim Tarihi: 02.06.2015.
- Tho, T.V. (2013), “The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations”, *Asian Development Bank Institute Working Paper*, No. 421, Tokyo.
- Tübitak Mevzuat (2011), Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ve Türk Patent Enstitüsü İşbirliğinde Gerçekleştirilen Patent Başvurusu Teşvik Ve Destekleme Esasları.
- Tüylüoğlu, Ş. (2012), Büyüme ve Tasarruf Açığı, <http://www.ankarastrateji.org/ko-e-yaz-s/buyume-ve-tasarruf-ac/>, Erişim Tarihi: 11.06.2015.
- World Bank (2012), “*China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society*”, World Bank Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China, Washington DC.

- World Bank (2015a), “*Country and Lending Groups*”, data.worldbank.org: <http://data.worldbank.org/about/country-classifications/country-and-lendinggroups>, Erişim Tarihi: 05.05.2015.
- World Bank (2015b), “*How does the World Bank classify countries?* ”, data.worldbank.org: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries>, 05.05.2015.
- WorldBank, High-technology exports; <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD/countries/1-TR?display=graph>, Erişim Tarihi: 20.05.2015.
- World Bank, GNI per capita, Atlas method, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD/countries/R-7E XT?display=graph>, Erişim Tarihi: 10.05.2015.
- World Bank, High-technology exports (% of manufactured exports) <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS/countries/1W-TR?display=graph>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.
- 6356 Sayılı Sendikalar Ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu
- 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
- Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu ve Türk Patent Enstitüsü İşbirliğinde Gerçekleştirilen Patent Başvurusu Teşvik Ve Destekleme Esasları